Μάθημα 7ο
Προφορική Ιστορία

Στο μάθημα αυτό θα ασχοληθούμε:

- Προφορική ιστορία και εκπαίδευση μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα.
- Προεκτάσεις για διδακτικά σενάρια με τη χρήση της προφορικής Ιστορίας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Προφορική ιστορία και εκπαίδευση

- Αγγλοσαξωνικό υπόβαθρο πολλών πρωτοποριακών έργων στους τομείς της κοινωνικής και προφορικής ιστορίας
- Άνθιση της προφορικής ιστορίας με την αξιοποίησή της το 1960 στα σχολεία
- Αυτό σήμαινε ότι οι μαθητές ασκούνταν στη μέθοδο της ιστορίας με τη χρήση τον έλεγχο και την ερμηνεία πηγών σε σχέση με γενικότερα ζητήματα που άπτονται της καθημερινότητας των ανθρώπων
- Γενικά υπήρχαν αντιδράσεις από αυτούς που ήταν παραδοσιακοί και υποστήριζαν το ένα και μοναδικό αφήγημα το οποίο «δίνει έμφαση σε ένδοξα εθνικά γεγονότα και μεγάλες προσωπικότητες αλλά και τους σύγχρονους υποστηρικτές μιας πρακτικού και χρηστικού χαρακτήρα εκπαίδευσης» (Νάκου 2015: 171)

- Πάντα υπήρχαν κοινωνικές και πολιτικές αντιστάσεις στην εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων στο πλαίσιο της σχολικής ιστορίας
- Το ίδιο συμβαίνει σε πάρα πολλές χώρες του εξωτερικού καθώς είναι ιδιαίτερα προβληματική η ένταξη στη σχολική ιστορία διαφορετικών ιστοριών και φωνών που θα καθιστούσαν περίπλοκη τη σύνθεση μιας εθνικής ιστορίας.

- Τα μουσεία παρουσιάζονται πιο τολμηρά ως προς την αξιοποίηση της προφορικής ιστορίας από όσο χώροι της τυπικής εκπαίδευσης.

(Πχ. Εθνικό Μουσείο Αμερικανικής Ιστορίας στην Ουάσιγκτον

«Το δικό μας αμερικανικό ταξίδι»)

Αξιοποίηση των προφορικών μαρτυριών στο σχολείο

Δυνατότητες

- Σύνθετη και δυναμική προσέγγιση του παρελθόντος στο παρόν, η οποία- με βάση τη συλλογή, την επεξεργασία, τον έλεγχο και την ερμηνεία προφορικών αφηγημάτων καθημερινών ανθρώπων, σε σχέση με άλλες πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές αλλά και με τα ιστορικά ερωτήματα που τους δημιουργούνται.
- Το κυρίαρχο ιστορικό αφήγημα υποχωρεί υπό το βάρος της αποδοχής εναλλακτικών ιστοριών και ερμηνειών= για αυτό απαιτείται εμβάθυνση στις πολύπλοκες διασυνδέσεις μνήμης και ιστορίας

Δυνατότητες

- Συναισθηματική και κοινωνική δυναμική της μνήμης (αναπαράσταση παρελθόντος) η οποία διαφοροποιείται από τον επιστημονικό ορθολογισμό της μνήμης (παραγωγή γνώσης).
- Δικαίωμα των παιδιών για άρθρωση λόγου= εκδημοκρατισμός έναντι στην άκριτη αναπαραγωγή του κυρίαρχου λόγου.
- Χειραφέτηση εκπαιδευτικών ως προς τον σχεδιασμό και την επιλογή εκπαιδευτικών δράσεων σε σχέση με τα ενδιαφέροντα το περιβάλλον και την προέλευση των μαθητών.
- Διαμόρφωση των μαθημάτων σύμφωνα με τις ανάγκες τους.

Δυνατότητες

- Η προφορική ιστορία διευρύνει τον ορίζοντα της σχολικής ιστορίας με την επικοινωνία της κοινότητας και των άλλων κοινωνικών τάξεων.
- Βοηθά τους μαθητές να κατανοούν τον άλλο (ενσυναίσθηση) και να συνειδητοποιήσουν ότι η ιστορία δεν γράφεται σε σκιερά γραφεία αλλά διαμορφώνεται από τους ανθρώπους που είναι ακόμα ζωντανοί και όχι μόνο από τους πρωταγωνιστές.
- Ακαδημαϊκές τάσεις που συνδέονται με την αξιοποίηση της προφορικής ιστορίας στη σχολική εκπαίδευση.

Περιορισμοί

- Γενικά είναι μια περιθωριακή προοπτική στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.
- Η προφορική ιστορία αντιμετωπίζει τη συνηθισμένη δυσκολία να βρεθεί χρόνος μέσα σε ένα γεμάτο σχολικό πρόγραμμα
- Αξιοποίησή της και σε επίμαχα ζητήματα
- Κίνδυνος χειραγώγησης των μαθητών ως προς την ιστορική γνώση μέσω επιλεκτικής χρήσης της προφορικής ιστορίας. Απαιτείται επεξεργασία και έλεγχος των όσων λέγονται
- Συλλογή πρωτογενών πηγών/ εξέταση και αξιολόγηση διαφορετικών οπτικών ως προς την αξιοπιστία τους/ ερμηνεία του παρελθόντος (Alan McGully, 2015:212)
- Όχι ως απλή παράθεση προφορικών ιστοριών που ενισχύουν το κυρίαρχο ιστορικό αφήγημα
- Υποκειμενικότητα, Αυτάρεσκος λόγος, Αποσπασματικότητα

Ελλάδα

- Συνήθως τέτοιες δράσεις δεν υποστηρίζονται από βασικές πολιτειακές και ακαδημαϊκές επιλογές
- Ανελαστικά σχολικά και ακαδημαϊκά προγράμματα σπουδών

Παραδείγματα εκπαιδευτικών δράσεων

Η προφορική ιστορία ως ερευνητική εργασία (project) στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Στο Γκαζή, Α., Νάκου, Ε. (Επιμ.). (2015). Η Προφορική Ιστορία στα Μουσεία και στην Εκπαίδευση (σελ. 199-221). Αθήνα, Ελλάς: Νήσος.

Η έρευνα

- **Σχολικό έτος:** 2013 -2014
- **Τύπος έρευνας:** ερευνητική εργασία (project)
- **Συμμετέχοντες:** μαθητές /μαθήτριες
- **Τάξη:** Α’ Λυκείου
- **Σχολική μονάδα:** Ζάννειο Πρότυπο Πειραματικό Γενικό Λύκειο (Π.Π Γ.Ε.Λ) Πειραιά.
- **Ομάδα εργασίας**: Εικοσαμελής
- **Συμμετοχή:** εθελοντική
- **Τίτλος εργασίας:** «*Προφορική Ιστορία. Αφηγήσεις και μνήμες ζωής*» .
- **Επιβλέπων Καθηγητής : Δρ. Κωνσταντίνος Μπέλσης**

«Προφορική Ιστορία. Αφηγήσεις και μνήμες ζωής» .

Δημιουργία επιμέρους ομάδων

- Η εικοσαμελής ομάδα των μαθητών και μαθητριών χωρίστηκε σε πέντε τετραμελείς υποομάδες

Διδακτική Μέθοδος:

Η χρήση της Προφορικής Ιστορίας

Θεματικές περιοχές:

- Μνήμες από τη Μικρασιατική Καταστροφή , Προσφυγιά.
- Πόλεμος του ’40.
- Κατοχή.
- Αντίσταση.
- Εμφύλιος.
- Μετεμφυλιακά χρόνια.
- Μετανάστευση.
- Επταετία (1967-1974).
- Μεταπολίτευση.
- Η οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της πόλης του Πειραιά.

«Προφορική Ιστορία. Αφηγήσεις και μνήμες ζωής» .
Σκοπός της έρευνας

- Να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με τη ζωντανή ιστορία του τόπου μέσα από τις αφηγήσεις «ανώνυμων» πρωταγωνιστών της ιστορίας.
- Να ερευνήσουν και να ιστορικοποιήσουν τις μαρτυρίες.
- Διάσωση, καταγραφή και συζήτηση με βάση τις ιστορικές μαρτυρίες.
- Γνωριμία με μεθόδους συλλογής ιστορικού υλικού, ταξινόμησης, καταγραφής, αξιολόγησης, ερμηνείας και ανατροφοδότησης.

«Προφορική Ιστορία. Αφηγήσεις και μνήμες ζωής» . Σκοπός της έρευνας

- Επίσκεψη των μαθητών και μαθητριών σε θεσμοθετημένους χώρους εύρεσης και συλλογής πρωτογενούς ιστορικού υλικού.
- Εκπαιδευτικές επισκέψεις:

➢Ιστορικό Αρχείο Πειραιά

➢ Ινστιτούτο Μελέτης Τοπικής Ιστορίας και Ιστορίας των Επιχειρήσεων της πόλης.

➢Ιστορικό Αρχείο της Εθνικής Τράπεζας Ελλάδος.

Παράδειγμα Ερευνητικής διαδικασίας:
Θεματική Περιοχή: Κατοχή, Αντίσταση Εμφύλιος.
Θεματικό Πεδίο: «Ο βομβαρδισμός του Πειραιά».

Ερευνητική διαδρομή:

Η ιστορία της πόλης.

- ***«Ο βομβαρδισμός του Πειραιά το Γενάρη του 1944»***

- **Στόχοι**

- Η διάσωση προσωπικών μαρτυριών.
- Η ανάδειξη των συνεπειών που είχε το γεγονός στη ζωή των ανθρώπων.
- Η αντιπαραβολή των μαρτυριών με την επίσημη ιστορία μέσα από τις πληροφορίες που αναζητήθηκαν σε έγκυρες έντυπες και ηλεκτρονικές πηγές.

Παράδειγμα Ερευνητικής διαδικασίας:
Θεματικό Πεδίο: «Ο βομβαρδισμός του Πειραιά».
Μέθοδος

- Εντοπισμός πληροφοριών.
- Ενημέρωση ομάδας

Διαμόρφωση του πλαισίου των συνεντεύξεων

- χώρος
- χρόνος
- προετοιμασία ερωτηματολογίων
- πρωτόκολλα συνέντευξης
- εύρεση ιστορικών πληροφοριών
- τεχνικά ζητήματα

Παράδειγμα Ερευνητικής διαδικασίας:
Θεματικό Πεδίο: «Ο βομβαρδισμός του Πειραιά».
Μέθοδος

- Καταγραφή των στοιχείων των αφηγητών σε φύλλα εργασίας (ονοματεπώνυμο, φύλο, ηλικία, τόπο καταγωγής, τόπο και χρόνο της συνέντευξης).
- Απομαγνητοφώνηση των μαρτυριών.
- Ενημέρωση για προβλήματα που ανέκυψαν κατά τη διάρκεια της απομαγνητοφώνησης των αφηγήσεων.
- Θεματική ταξινόμηση και αποθήκευση του ηχογραφημένου, βιντεοσκοπημένου αρχειακού υλικού.
- Ιστορικοποίηση του προφορικού αφηγήματος.
- Ανασύσταση του ιστορικού πλαισίου παραγωγής της μνήμης.

Συλλογή και καταγραφή προφορικών ιστοριών

Ενδεικτικά αποσπάσματα

Απόσπασμα 1

Ερευνητής: Γιάννης Τσιαφαράς:

Κύριε Χασανάκο, καλησπέρα σας. Τι θυμάστε από τον βομβαρδισμό του Πειραιά;

Συλλογή και καταγραφή προφορικών ιστοριών

Ενδεικτικό απόσπασμα

Απόσπασμα 1

Πληροφορητής: Πέτρος Χασανάκος:

Όταν άρχισαν τα αεροπλάνα και βαράγανε τον Πειραιά, άλλοι λέγανε *«είναι δικά μας τα αεροπλάνα»*, *άλλοι λέγανε δεν χτυπάνε εμάς»*, *άλλοι λέγανε «πάμε να φύγουμε» και τρέχανε […]. Δεν ήξερε ο κόσμος που να πάει και που να σταθεί […].Στην εκκλησία στην Αγ. Τριάδα απέναντι είναι ένας κήπος. Άμα πας μέσα στον κήπο (σήμερα ονομάζεται «Τιτάνειος Κήπος») είναι ένα σίδερο καρφωμένο πάνω σ' ένα δέντρο [κομμάτι από το πλοίο Clan Fraser, που ήταν φορτωμένο με 250 τόνους εκρηκτικά ΤΝΤ]. Τα αεροπλάνα έριχναν μια βόμβα, έφευγαν κι ύστερα ξαναερχόντουσαν. Αυτό κράτησε ίσαμε τέσσερις ώρες. Αργότερα μάθαμε ότι αυτοί δεν ήταν Γερμανοί, αλλά Άγγλοι και Αμερικανοί, οι Σύμμαχοι μας…*

Επεξεργασία και ιστορικοποίηση των αφηγήσεων

- Αναζήτηση ιστορικών πληροφοριών για το θέμα.
- Παρουσίαση διαπιστώσεων.
- Σύγκριση του υλικού των αφηγήσεων με τη σύγχρονη ιστορία.
- Εμπλοκή στη διαδικασία της επεξεργασίας των αφηγήσεων του συνόλου της ενεργητικής ομάδας.
- Εμπλουτισμός του αρχειακού υλικού με την αναζήτηση περισσότερων πηγών, συμβολή πληροφορητών από το οικογενειακό περιβάλλον των μαθητών.
- Η συνεξέταση διαφορετικών αντικρουόμενων αφηγήσεων και σύγκριση τους με την «επίσημη» ιστορία έχει ως αποτέλεσμα τη σύνταξη μιας έκθεσης πορισμάτων.

Εκπαιδευτικά αποτελέσματα

- Οι μαθητές ήρθαν σ’ επαφή με μια άλλη πρόταση για τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας.
- Χρήση της μεθόδου συλλογής και επεξεργασίας των προφορικών αφηγήσεων.
- Προσδιορισμός στόχων
- Κατανομή ρόλων
- Δημιουργία ομάδων οι οποίες ενδιαφέρθηκαν για την τοπική ιστορία.
- Προσπάθεια κατανόησης των ανθρώπινων πράξεων.
- Ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων.

Εκπαιδευτικά αποτελέσματα

- Διατύπωση κρίσεων με βάση τις προφορικές αφηγήσεις.
- Αναβάθμιση της ιστορικής σκέψης.
- Αντιμετώπιση της ιστορίας ως ερευνητικό πρόβλημα.
- Καλλιέργεια ιστορικών δεξιοτήτων.
- Διατύπωση ιστορικών ερωτημάτων και τεκμηριωμένων ερμηνειών.

Εκπαιδευτικά αποτελέσματα

- Οι μαθητές αντιλήφθηκαν ότι δεν υπάρχει μονοσημαντότητα στην ιστορική σκέψη αλλά υπάρχουν ποικίλες ιστορικές ερμηνείες που βασίζονται σε διαφορετικές μαρτυρίες, η ανάδειξη των οποίων συμβάλλει στην εξέλιξη της ιστορικής σκέψης και έρευνας.

Παραδείγματα από το εξωτερικό

ΦΩΝΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ,

Σκέψεις για σύγχρονες μορφές αξιοποίησης της προφορικής ιστορίας σε σχολεία της Αγγλίας

Στο Γκαζή, Α., Νάκου, Ε. (Επιμ.). (2015). Η Προφορική Ιστορία στα Μουσεία και στην Εκπαίδευση (σελ. 199-221). Αθήνα, Ελλάς: Νήσος.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ:

Η προφορική ιστορία:

- θέτει ένα εύρος στους εκπαιδευτικούς στόχους,
- ενέχει κινδύνους εκτός από ευκαιρίες,
- οφείλει να διατηρεί ως πιο κύριο στόχο στα προγράμματα των σχολείων την καλλιέργεια δεξιοτήτων κριτικής ιστορικής διερεύνησης,
- είναι φωνή του παρελθόντος, προσδιορισμός των σχέσεών μας με αυτό, αλλά και το παρόν.

Πρόσφατα σχολικά προγράμματα προφορικής ιστορίας για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην Αγγλία:

Μέσω της Oral History Society δίνεται έμφαση στα τρία ακόλουθα προγράμματα που εφαρμόστηκαν σε δημόσια σχολεία:

- Putting Life Into History / Ζωντανεύοντας την Ιστορία
- Up The Manor! / Μπράβο Manor!
- Hemel at War / Η πόλη Χέμελ στον Πόλεμο

Ζωντανεύοντας την Ιστορία:

- Το πρόγραμμα διεξήχθη εκτός σχολικού ωραρίου υπό την εποπτεία καθηγητή ιστορίας.

- Η δράση υποστηρίχθηκε από τη συμβολή εταιρείας ραδιοφωνικών παραγωγών που κατέστησε δυνατή την καταγραφή και μαγνητοσκόπηση συνεντεύξεων.

- Η έρευνα έγινε από 18 μαθητές ηλικίας 12-14 ετών που αντιπροσώπευαν μια διαπολιτισμική σχολική ομάδα.

- Το δείγμα ήταν 6 κάτοικοι ηλικίας 55-81 ετών που αντιπροσώπευαν την τοπική κοινωνία εθνοτικά, φυλετικά, κοινωνικά.

- Με το ερευνητικό ερώτημα: «Σέβονταν τα παιδιά στο παρελθόν την εξουσία περισσότερο από όσο τα παιδιά σήμερα;» δόθηκε το έναυσμα για την ανάδειξη της κουλτούρας των νέων και την αμφισβήτηση στην επικράτηση της άποψης της υπεροπτικής στάσης απέναντι στην εξουσία.
  - Οργανώθηκαν συζητήσεις με σκοπό την εξάλειψη προκαταλήψεων,
  - διεξήχθησαν συνεντεύξεις και
  - αξιολογήθηκαν κριτικά τα ευρήματα.

Αξιολόγηση προγράμματος:

Το πρόγραμμα είχε θετική επίδραση:

- στη σκέψη των μαθητών σε σχέση με κάθε διάσταση της ιστορίας
- στην ανάπτυξη ιστορικών δεξιοτήτων και την κατανόηση των ιστορικών μαρτυριών
- κοινωνικά και προσωπικά
- στην εκπαιδευτική δράση:
  - ✓ ευκαιρίες για γνώση της πρακτικής της ιστορικής έρευνας
  - ✓ δόμηση ιστορικής γνώσης
  - ✓ αίσθημα συμπόρευσης μαθητών και εκπαιδευτικών

Μπράβο Manor!

- Δράση εκτός σχολικού ωραρίου
- Η έρευνα έγινε από αγόρια ηλικίας 14-15 ετών διαφορετικής εθνότητας.
- Το δείγμα ήταν λευκοί ηλικιωμένοι άνδρες που είχαν υπάρξει μέλη της αθλητικής και κοινωνικής λέσχης EtonManorBoys' Club κατά τις δεκαετίες του ΄50 και του ΄60.
- Εργαλείο ήταν η συνέντευξη μέσω προσχεδιασμένου οδηγού ερωτήσεων.
- Στόχος της έρευνας: Η συλλογή δεδομένων για τον αθλητισμό και τη νεανική κουλτούρα της περιοχής στα μέσα του 20ού αιώνα.

- **Στόχοι προγράμματος σχετικά με τους μαθητές:**
  - Διαχείριση συναισθημάτων κοινωνικού και προσωπικού αποπροσανατολισμού
  - Ενίσχυση της αυτοεκτίμησης
  - Επανασύνδεση με την εκπαιδευτική διαδικασία
  - Γεφύρωση γενεακών, πολιτισμικών και εθνοτικών διαφορών.

  Τα παραπάνω επιβεβαιώθηκαν και από τους συγκεκριμένους μαθητές, οι οποίοι πρόσθεσαν τον ενθουσιασμό τους για τις νέες τους διαδικαστικές δεξιότητες, τις γνώσεις, την επιρροή στη στάση τους ευρύτερα.

- Ένα εικονογραφημένο βιβλίο, ένα πακέτο εκπαιδευτικού υλικού και η παρουσίαση σε εκθέσεις συγκαταλέγονται, τέλος, στην παραγωγή του προγράμματος.

Η πόλη Χέμελ στον Πόλεμο:

- Δράση εκτός σχολικού ωραρίου
- Πραγματοποιήθηκε από μαθητές 14-18 ετών που είτε παρακολουθούσαν μαθήματα ιστορίας είτε όχι.
- Κύριο πεδίο έρευνας ήταν οι εμπειρίες συγκρούσεων που θα ανέφεραν κάτοικοι της περιοχής.
- Διεξήχθησαν συνεντεύξεις με «βετεράνους και άλλους» που έζησαν την εμπειρία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.
- Επιπλέον, αρχειακή έρευνα πραγματοποιήθηκε για τους πρώην μαθητές του σχολείου που πέθαναν στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

- **Στόχοι προγράμματος:**
  - Να δώσει νέες διαστάσεις στο ρόλο του σχολείου στην ιστορία, εκτός των ορίων του αναλυτικού προγράμματος
  - Να συλλέξει τοπικές ιστορίες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου για τις οποίες υπήρχε κίνδυνος απώλειάς τους
  - Να διευκολύνει ανθρώπους της περιοχής να καταθέσουν τις μνήμες τους, αλλά και τους μαθητές να ασχοληθούν και να δώσουν βάση σε αυτές
  - Σε δευτερεύοντα ρόλο, η ανάπτυξη ιστορικής γνώσης των μαθητών

- **Θετικά αποτελέσματα προγράμματος:**
  - Δημιουργία αρχείου που αξιοποιείται και από επιστήμονες ερευνητές,
  - κοινωνικά και πολιτισμικά οφέλη όπως:
    - η διαγενεακή επικοινωνία μεταξύ των συντελεστών των συνεντεύξεων
    - η γεφύρωση του «χάσματος μεταξύ των ηλικιών»,
  - διεύρυνση της αντίληψης των μαθητών για την ιστορική μάθηση,
  - ευκαιρία εμπλοκής σε ερευνητική διαδικασία και αρχειακή έρευνα και
  - σύνδεση της ιστορικής μαθησιακής διαδικασίας με ρεαλιστικό σκοπό και κοινό, αντί ενός απλώς ακαδημαϊκού σκοπού.

Η σημασία της αξιοποίησης της προφορικής ιστορίας στο σχολείο:

Σύμφωνα με τις παραπάνω τρεις περιπτώσεις γίνεται ευδιάκριτο πως η ένταξη της προφορικής ιστορίας στη σχολική τάξη παρουσιάζει τα εξής θετικά συμπεράσματα:

- Διευρύνει τα όρια της σχολικής ιστορίας
- Ενθαρρύνει τη συνεργασία εκπαιδευτικών και μαθητών
- Φέρνει «την ιστορία στην κοινότητα, αλλά και έξω από αυτή»
- Διαμορφώνει έδαφος επικοινωνίας και κατανόησης μεταξύ κοινωνικών τάξεων και γενεών
- Υπογραμμίζει τη συνεργασία σχολείου με άλλες ομάδες και ιδρύματα
- Υποστηρίζει τη διεύρυνση πρακτικών δεξιοτήτων των μαθητών και των κινήτρων του
- Διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ εθνοτήτων
- Συμβάλλει στο μετασχηματισμό της ιστορικής γνώσης των υποκειμένων

Συνακόλουθα με τα παραπάνω ωστόσο, γίνονται αντιληπτά και κάποια συμπεράσματα με αρνητικό πρόσημο από τις έρευνες:

- Δεν πρόκειται για κανονική σχολική πρακτική, αλλά δραστηριότητα που πραγματοποιήθηκε εκτός του ωρολόγιου προγράμματος του μαθήματος και κατά βάση εξαρτήθηκε από πρόσθετη οικονομική επιχορήγηση
- Η προφορική ιστορία εμφανίζεται ως περιθωριακή πρακτική, παρά την παρότρυνση για μελέτη της τοπικής ιστορίας στα αναλυτικά προγράμματα
- Είναι εύκολο η προφορική ιστορία να μεταμορφωθεί σε προφορική «κληρονομιά» ή σε «συλλογική μνήμη», καθώς η έννοια «δίνω φωνή στο παρελθόν» δύναται να αποπροσανατολίσει από την ιστορία ως ερευνητική διαδικασία, αποδίδοντας περισσότερη έμφαση στις ίδιες τις αφηγήσεις αντί στον έλεγχο των τους ως μαρτυριών. Σε αυτή την περίπτωση τίθεται ζήτημα επί του σκοπού.
- Παρανοήσεις που απορρέουν από την αντίληψη ότι η γνώση είναι καλύτερη όταν βασίζεται στην εμπειρία

Συμπέρασμα:

Μόνο όταν ελέγχονται οι μαρτυρίες μπορούν να υπηρετούν αποκλειστικά ιστορικούς σκοπούς και έτσι με αυτό τον τρόπο μπορούν οι φωνές του παρελθόντος να μετατρέπονται σε φωνές της ιστορίας.